

jégmadárként a természetbe visszatért emberi lényt egy igencsak bírálható társadalom elképesztően bárgyú eljárással védőszentjévé választja, hogy a kommunautópia világát felforgató, birodalmi ambíciókat dédelgető katonai diktatúra előbb lélektől megfosztott testét állítsa a helyébe, majd azt is felváltsa a hagyománytörténeben csorbítatlan, egész emberi lény, Jeanne d'Arc kultuszával. Spiró valami olyasmit igyekszik közölni a beszélőnevek esz-közével, hogy az ő Jeanne-ja, azaz Zsannája a szerelemben válna egészen a francia Szent Johanna inkarnációjává. Erre utal, hogy „férje”, Vonna Bollog egyszerre hordozza nevében a „volna boldog” szavak akusztikáját (mely esetben a boldog a szentnek is szinonimája), és vezetőkévében a *von* szótöveget, aminek etimológiai megfelelője a latin nyelvekben az *arcus* valamilyen ragozott alakja. Például a *vonó* olaszul *arco*, ami íjat is jelent; a vonó franciául *archet*, az íj *arc*, de ez a két szó is nyilvánvaló etimológiai összefüggésben áll egymással. Félreérthetetlen utalás ez a D'Arc névre. „Az egykori frank harcos Szent Johanna [...] sokkal megfelelőbben fejezi ki a mai Talizmánia alapmentalitását, mint a pusztán passzíván szenvedő Szent Zsonna”, mondja a könyv végén az ex-mitoszkutató Spiridon Gorgos Sophieson, a diktátor jobbkeze és fiúszertője. Igen, a szentéletrajz-imitáció legfőbb fogyatékosága, hogy magán a pusztán szenvedésen túl, ami ebből a szempontból érdektelen, nem mutat fel Zsonna életében semmifajta életszentséget. *Mutasson egyetlen embert, akinek vigaszt nyújtott az életével* – valahogy így szól a végső mondat, amit az életszentség vizsgálatával megbízott atya fel szokott tenni; a boldoggá avatáskor ez a kérdés a „szamarak hídjá”. Zsonna, immár jégmadárként, végképp vigasztalanná teszi azt az egyetlen embert is, aki igazán szereti őt. Értékei pedig végképp nincsenek; mütétje előtt az egyetlen vágya, hogy „cuccokat” szeretne. Egyetlen erénye, hogy lehetőleg kerüli az iskolát: „A Zsonnához hasonló normális gyerekek sehol sem voltak felmentve az alól, hogy fejükbe és lelkükbe az adott korszak (és az előző sok-sok nyomorult korszak) eszméletlen, erőszakos, irracionális képződményeit kényszerűségből beengedjék. Egyetlen lehetőségük a csavargás, az iskolakerülés volt, hogy velük született szabadságukat, szépségüket, integritásukat valamennyire megőrizték. Az igazi hagyományt, az emberit, előtűnik nem tárták fel soha” – mondja a talizmániai történész, és míg egyfe-

lől azt engedi sejteni, hogy az igazi emberi hagyomány megismerése és átélése lenne az értékek elsajátításának adekvát (és lehetséges!) útja, addig másfelől egy tanulás nélküli, közvetlen utat is lát ugyanehhez: az ártatlan szenvedés útját.

Kinek van tehát igaza? Senkinek. Illúziók utópiája és a fegyverek nyílt diktatúrája, a szenvedés tisztelete és a harc, a vér kultusza váltogatja egymást ebben a körkörös világmodellben, és sok mindennel meg lehet gyanúsítani Spirót, de a fundamentális kereszténység szenvedéskultuszával való azonosulással biztosan nem. Körköröséget és a mindig karnyújtásnyira lévő kivezető út alternatíváját, komplexitást és összekuszáltságot, ellentéppárokat és az ezek végletei közti bukdácsolás egyszerű elkerülhetőségét mutatja fel egyszerre. Ez pedig a morális állásfoglalás paneljeiből építkező „realista” hagyománnyal nemigen látszik összeegyeztethetőnek. De ez Spirót már végképp nem érdekli. Bajlódjék vele az olvasó, ha nincs jobb dolga. Nem gondolnám, hogy hisz a morális állásfoglalások történelemformáló erejében. Világának emberei az általa felrajzolt kriksszkrakszokban és körökben keringenek. Némelyikük olykor mégis rátalál az emberi útra. De nem azért, mert erkölcsileg magasabb rendű a többiekénél. Csak úgy. Ahogy a könyvben lépten-nyomon idézett, képzelt filozófus, Jonathan Chapiro mondja: „A Teremtő a Véletlent akarja.”

Bodor Béla

A PLETYKA AZÉ, AKI MEGMŰVELI

Grecsó Krisztián: *Pletykaanyu*
Jelenkor, Pécs, 2001. 206 oldal, 1300 Ft

„...fontos dolog, hogy ezt mindenki megjegyezze.
Próbálok én is.”
(G. K.)

Grecsó Krisztián első prózakönyvéről – amely két verseskötete után jelent meg (VÍZJELEK A HONVÁGYRÓL, 1996, Tevan; ANGVALKACSINÁLÁS, 1999, JAK-füzetek) – nemcsak a sablonmon-

dat jut eszünkbe, hogy rátalált a saját hangjára, hanem inkább az, hogy több olyan hangra is rátalált, melyet mind sajátjának mondhat.

A huszonhat éves, Gérecz Attila-díjas szerző sok pletykát tud. Sokat tud a pletykáról magáról is. Végül pedig sokat képes láttatni belőle, tán többet is, mint szándékában állt. Nem a perről szóló hírekre gondolok, nem a szülőföld, Szegvár felbolydulására, nem is a kötet megjelenését követő jogi vitákra. (Bár ez az utótörténet is – ami esetünkben szervesen kapcsolódik a műhöz – része annak, hogy a mű életjelenséget mutat be.)

A fiatal író – hét évvel ezelőtt, tizenkilenc évesen mutatkozott be az *ÉS* hasábjain – rendkívül nehéz feladatot oldott meg a pletyka szépirodalmi formában való rögzítésével. Nem könnyű dolog ez, szerkesztői kérésre sem jött össze az *Ex Symposion* folyóirat tavalyi, PLETYKA-különszámában: „A szerzőknek írt fölkerésben szerepelt, hogy a szerzők egy-egy saját magukról visszahallott pletykát is írjanak meg. Ez a tervem azonban dugába dőlt. Vagy nem sikerültek ezek a rövid szövegek, vagy meg sem írták azokat... Éreztem itt valami prüderiát a témával kapcsolatban.” (Bozsik Péter.)

A kötet tizenkét írásában két, egyenként hatrészes ciklusra osztva (ÉN, SCHRIWANEK ANDRÁS – SZÉP) a témaválasztás-, stílus- és műfajbeli gazdagság kápráztatja el az olvasót: van itt elbeszélés, anekdota, levél, novella, novella-ciklus, gazdagon megrakva vendégszövegekkel: Mikszáth Kálmántól, Bartis Attilától, Kántor Zsoltól, Kemény Istvántól, Halasi Zoltántól, Krasznahorkai Lászlótól, Szép Ernőtől (tudjuk: maga a pletyka is vendégszövegekkel operál). Grecsó magabiztosan bánik a próza eszköztárával, teheti is, hiszen az általa bemutatott világ is attól válik élettélivé, hogy nem mesterkél, álnépies stílussal hozza elének. Nyelve hiteles (azoknak legalábbis, akik látták közlőről ezt a világot), politikai felhang nélkül népiesnek nevezhetnének, ha tehetnének. Élőnek, sallangmentesnek, amelyben helyén van a tájszólás, de amelybe mára beszervült a városi szleng is.

Olyan világról közvetít, amelyről olvasói közül keveseknek van tartós és közvetlen tapasztalata. A dokumentációs igényt szolgálja az írói eszközök megválasztása: a stílus helyenként zaftos, akár a pletyka maga. Aki pedig hangos olvasással is „teszteli” az elbeszélése-

ket, annak szembeüthet, hogy a szöveg feltűnően sok helyen híven követi néhol a pletykának, máskor a parttalan szövegelésnek az élőbeszéd során hangzó ritmusát.

Grecsó az életről ír. A recenzens abban a lorcai értelemben vállalja ezt a banális mondatot, hogy pletyka nélkül nincs élet, pletyka nélkül nincsenek emberi kapcsolatok. Abban az értelemben, ahogy Lorca drámájában – BERNARDA ALBA HÁZA: az egész mű a pletykától való félelelről szól – Bernarda Alba megpróbálja házát elzárni a világ elől, életfogytiglani börtönt csinálva belőle, kitépve családját a pletyka hálójából. Törekvése halálhoz vezet. (Célját sem tudja megvalósítani: a pletyka megjelenik, ha lefojtva is. Bernarda öt lánya egymásról beszél, az szolgálójuk pedig mindenkiről.) Grecsónak sikerült az, ami keveseknek: egy életjelenséget a maga élő mivoltában mutat be. Nem a pletykát kelti életre, hanem élő mivoltában ábrázol egy gazdagon burjánzó, ám mindmáig csak marginálisan kezelt humánspecifikus hajlamot. Móricznál is ott lapang a pletyka a FORRÓ MEZŐK-ben, de csak mint mellékszál, ha úgy tetszik, adalék; vagy Alarcón kisregényében, A HÁROMSZÖGLETŰ KALAP-ban, melyben a történet sok részlete úgy áll össze, hogy a jelenlévők mindig kibeszélik a távollévőt.

Grecsó a pletykát saját bevallása szerint olyan információhalmaznak tekinti, amely minden pillanatban felülírja önmagát. Ezt támasztják alá a pletyka szervezőelvére, alkotómódszer mivoltára utaló fordulatok, túlnyomórészt az első fejezetből: „*ezt gondolják a faluban sokan, nem is egészen alaptalanul*”, „*Az is kiderült*”, „*Azt mondják*”, „*mondta valamelyik*”, „*azt beszélik*”, „*anyu azt hallotta a földiában*”, „*azt szűröm ki a szavakból*”, „*Zsuzsa figyelte Szászné lányát*”, „*azt hallani*” fordulatok. Ezek a fordulatok a kommunikációs térben már intenzíven terjedő, úgynevezett leföldelt pletykák mankói, amelyek továbbmondása, minősítése, tagadása a legkevesebb kockázatot rejti magában. A köz véleményére támaszkodó pletykák biztosítéka először is feltételezett mennyiségük, elterjedtségük. A pletykát mondók egy meg nem határozott közösség, „az emberek” állítását veszik ilyenkor alapul, egyenesen az ő nevükben beszélnek. A pletyka helyben robantja ki a vitát, és helyben, autonóm módon oldja is meg. Hálója, akárcsak a közösségéke –

épp a kapcsolatok bizalmas jellege miatt –, nehezen deríthető fel, és az adatgyűjtéshez nincsenek százszázalékosan beváltnak mondható módszerek. Nem elég jól kérdezni, oda is kell figyelni a válasza – arra is, ha nincs –, és akkor is, ha tudjuk, hogy nem igaz. Nemcsak figyelni kell, de úgy is kell tenni, mint aki figyel, illetve néha éppen ellenkezőleg, sehogyan sem szabad elárulni, hogy nagyon is érdekel, amiről szó van.

Arisztotelész szerint a gondolkodás legmértöbb tárgya maga a gondolkodás: a PLETYKA-ANYU-ban a pletyka legmértöbb tárgya maga a pletyka. Mi több, elsődleges és másodlagos jellegét is domborítva e szervezőelvnek, Grecsónál a pletyka elsődleges jellege arra vonatkozik, hogy mi történt, vagyis mi történt a pletyka szerint: a pletyka vizsgálatának szempontjából szinte tökéletesen mindegy, hogy valójában mi történt. A pletyka másodlagos jellege arra vonatkozik, hogy ki mondta.

Az áramlásnak és a hatásának az intenzitását nem csupán az ismétléssel bekövetkező megerősítésben vagy a terjedés-terjesztés során megvalósuló általános elfogadásban kell keresni. Mindez nem lenne elegendő a pletykákat terjesztők erős modellezőhajlama nélkül, amit a folyvást szaporodó tapasztalatok erősítenek. Nemcsak abban merül ki ez a hajlam, hogy egy hosszú és bonyolult pletyka motívumait és a közöttük lévő viszonyokat megfelelteti egy egyszerűbb pletykamodellnek, hanem az egyéb úton szerzett tapasztalatok tanulságai is folyamatosan beépülnek a modellpletykákat képző gondolatmenetébe. Viszont, és ez korlátozza a mikroszintű kapcsolatok szociológiai igényű feltárását, a pletykafészket nemigen érdekli az általános, csak az egyedi. Ezt szem előtt tartva válik érthetővé egy olyan gesztus, ahol a szerző „beleírja” magát a pletykába: „De mások is csipognak, mondhatom. Ki vagyok akadva teljesen. Azt hallotta apu a káéftében, hogy az a bizonyos költő, aki itt van nálunk a faluban, állna villa a hátába, kipofázza a titkos ügyeket is, a szennyest, hogy így cicomásan mondjam, olyat is esetleg, amikről még pletyka se nagyon, azokat is, bele a nagyvilágba, hogy égünk, mint az olajmező. Fénébe az úyennel, mikor másutt is megy a szőnyeg alá söprés, minek akkor éppen minket szégyenfolttá tenni, világ csúfjára rajtunk röhögjenek. És ami a legrosszabb, anyu szerint hazudik is.

Egyszer találkozzak velem, megmondom neki a véleményem, abban biztos lehet.”

Ez a bekezdés kétszeresen is érdekes: egyfelől megelőlegezi az azóta különböző sajtóorgániumokban nyomon követhető szegvári botrányt, melynek lényege, hogy a magukat fölismermi vélt szereplők a könyv egyes részleteinek – szépirodalmi műről lévén szó, irreleváns – valóságalapját vitatják. Másfelől, és ezt sokkal fontosabbnak tartom, ahogy a szerző maga is belehelyezkedik a pletykába, ekképpen sorsközösséget vállal a többi szereplővel.

Nem először a magyar irodalom történetében.

Az ÉDES ANNA utolsó fejezetében (PÁRBESZÉD EGY ZÖLD KERÍTÉSES HÁZ ELŐTT) színre lép „egy magas, kócos férfi, munkazubbonyban, cigarettázva. Feketét töltött egy vízespohárba. Amint szájához emelte, tekintete találkozott a három idegen tekintetével.

Ezek elszégyellték kandságukat, megindultak a kerítés mellett.

– *Kosztolányi – mondta Druma egy kis idő múltán –, Kosztolányi Dezső.*

– *Az a hírlapíró? – kérdezte az első kortes.*

– *Az.*

– *Ez is írt egyszer valamit – szólt a második kortes. – Valami verset. Egy beteg gyermek haláláról. Vágy egy árva gyermekről. Nem tudom. A lányom említette.*

Druma ezt mondta:

– *Nagy kommunista volt.*

– *Ez? – csudálkozott az első kortes. – Hiszen most nagy keresztény.*

– *Igen – tódította meg a második kortes. – Egy bécsi lapban azt olvastam, hogy fehérterrorista.*

– *Nagy vörös volt – ismételte Druma. – Pogány népbiztossal dolgozott. Le is fotografálták őket együtt a Vérmezőn.*

– *És mit csinált ott vele? – tudakolta az első kortes.*

– *Nézte – felelte Druma titokzatosan.*

– *Nem értem – csóválta fejét az első kortes. – Hát akkor tulajdonképpen mit akar? Kikkel tart ez?*

– *Egyszerű – döntötte el a vitát Druma. – Mindenkiel és senkivel. Ahogy a szél fúj. Azelőtt a zsidók fizették meg, s az ő pártjukon volt, most meg a keresztények fizetik. Okos ember ez – kacsintott. – Tudja, hogy mit csinál.”*

Édes Anna alig szól, képtelen arra, hogy verbalizálja magát, az igazát, az igazságot. Ugyanúgy nem tudnak róla semmit („az emberek”), s ugyanúgy ítélkeznek róla, mint a fenti párbeszédben a magas, kócos férfiról. Grecsó hőseinek szóbelisége azonban a witt-

gensteini indíttatás hiányától lesz különleges, vagyis itt mindenki beszél mindenről, gyakran arról is, amiről hallgatni kellene. Mindig és mindenhol beszélnek, magukról és másokról, és elmondják, hogy mások kiről mit mondtak.

„Kérdeztem anyut, milyen volt akkor a negyedik daráló, ha se széna, se szalma. Nem tudta ő sem, mert nem lehetett tudni, egyszerűen érthetetlen, de semmit sem beszéltek róla a faluban, idáig is csak az újságból jutottunk el, nagy erőfeszítéssel (nekünk nem jár).

Abban meg csak annyi van, amennyi a zaccosa.”

„Valaki egyébként azt beszélte anyunak (valaki: tudom is, hogy ki)...”

„Egyszóval, mindenki tud mondani róla valami újat, valami meglepőt, valami nem igazat, ami mind nem tesz semmit, mert én tudom, hogy hiába mondja anya, nem így van.”

A kötet két elbeszélésében is életre kel a kis-közösségek mentális ágense: a pletykafészek. A PLETYKAANYU-ban az alábbi mondatokkal legitimizálja a szerző hatáskörét: „Anyu úgy emlékszik”, „Anyu szerint mindez hiába”, „Anyu például azt mondja, igen szereti, hogy tud beszélni, meg kérdezni, és nem is tudja, mivé válna kiegészített tanakkal a nagy kukaságban”. Nagy szerepe van a pletykálás során az emlékezetnek. Egyfelől az emlékezőképesség javításának, karbantartásának szolgálatában álló ismétlés a pletyka egyik fő sajátossága. Másfelől, mivel a pletyka nem kanonizált szövegtípus, ezért fel vagyunk mentve az emlékezés kötelezettsége alól. Mindazonáltal a pletykában sokszor a „mi történt valójában?” és a „szerintem hogyan is történt a dolog” feszültséget realizálódik, és a végső eredmény kialakulásában meghatározó szerepük van az emlékezet mellett a személyes élményeknek, benyomásoknak.

A kötet második részében, az ÖVCSATTOGÁS című írásban kel életre Vizi néni, aki nem annyira mindent elmondó, mint mindent tudó ágens: „Vizi néni ezután sokat mesélt Gyula bácsiról”, „Vizi néni mindent tud”, „Vizi néni szerint”.

Pletykaanyu és Vizi néni: a pletykafészek az adott közösségek, csoportok kommunikációs folyamatainak egyik fő reagense. Még hozzá báziságens: erre utal magyar szavunk is, illetve a német Klatschbase, Schwatzbase (jelentése: pletykafészek) kifejezés. A schwatzen ige egyik jelentése: beszél, így a Schwatzbase fordítása akár beszédközpont is lehetne. Elharmarkodott dolog lenne misztifikálni a pletyka-

fészek szerepét: nem a falu bölcse, nem a törzs varázslója vagy gyógyító sámánja. Nem ő a bölcs asszony, a tudós asszony, a füvesasszony. Sokkal inkább élmunkás a társadalmi kommunikáció „Szódd magad!” mozgalomban, akinek ügybuzgósága persze néha visszataszító is lehet. A „mindenki pletykálhat” áldatlan hangzavara és a „senki sem pletykálhat” síri csöndje között a pletykafészek komoly szerepet vállal a mikrokommunikációs egyensúly optimalizálásában. Kommunikációs tényező: tényeket kezel és közöl, forgat ki és kombinál, rekombinál, valamint sokszoroz. Mint báziságens nem állítható párhuzamba a tömegkommunikáció kapuőreivel (az úgynevezett gate-keeperekkel), mert előbb-utóbb szinte mindent elmond, mesterséges szűrőmechanizmusok nélkül és az alkalmazott beszédmód vagy a hivatalos hírnyelv mellőzésével. Nem biztos, hogy úgy és annak mondja el a pletykát, ahogyan és akinek optimális lenne, de szabadon beszél bele az emberi kommunikáció terébe, ahol majd a konkrét és adott pletyka önálló entitásként is dolgozni kezd, vagyis terjed és kapcsolódik. Ezen a ponton érdemes elgondolkozni azon, hogy női szerzőknek még sosem sikerült a pletykát szépirodalmi eszközökkel bemutatni. Talán nem is akarta soha senki a szebbik nem közül ezt megtenni, legalábbis nincs ilyesméről tudomásom.

Az autentikus pletyka mellett ott a média is: *„Ilyen ez a pletyka, mint a tévében is mondták, a fele sem igaz.*

Na de a tévé is: milyen bolondulás van mostanában! Nincs az utcán ember, ha megy a sorozat délután. Aki lemarad, mérgelődik, mert az van, igaz, hogy kétszer adják, ismétlés van másnap délelőtt, de a legtöbben úgy vannak vele, hogy olyan jól van megcsinálva, úgy egészében, miért ne néznék meg kétszer is, ha lehet.”

A jelenségről J. H. Barkow evolúciós pszichológus is ír a THE ADAPTED MIND című könyvében, kifejezetten a pletyka kapcsán: magyarázata szerint a sztárokat a lelki reflexek összevetésztik a valódi ismerősökkel, mivel ismerjük arcukat, hangjukat, naponta „találkozunk velük” a képernyőn vagy a nyomtatott sajtóban. Az érdeklődés hajlamának rögződésekor a pleisztocén korban, mivel virtuális kapcsolatok akkor még nem léteztek, ennyi kellett ahhoz, hogy valakit életéhez tartozónak tartson az ember. Hiába kínos is akár egyeseknek,

hogy érdeklék az ismeretlen, esetleg kitalált alakok (leginkább: a szappanoperák főhősei), nemigen lehet védekezni.

„*En leginkább azt ismétlem folyton, mikor hasonlításról esik szó, hogy lehet mondani, de az a biztos, hogy akinek nem inge, annak még próbálgatnia sem kell, nemhogy magára venni.*” Az ismétlés – mellesleg, transzcendens kategória – a következő darabban, az ÉN, SCHRIWANEK ANDRÁS című ciklusban is terítékre kerül: „*Az jut most eszembe darálás közben, hogy milyen lenne, ha úgy is tudnánk beszélgetni, hogy nem jártatjuk a szánkat, hogy ha Schriwanek bácsi ezen a viszketős zajon át is mondhatná tovább a dolgokat, én meg át tudnék hallgatni rajta, mi van. Mondjuk elég lenne, ha azt gondolná át, amit már elmondott egyszer, nem kell vadonatúj, éppen megfelelő lenne az, amit tavaly mesélt...*”

Schriwanek bácsi bölcselkedése a leghatékonyabb – egyben az egyik legősibb – pedagógiai módszert eleveníti fel: igazán nagy létkérdések megvitatására csak a kétszemélyes párbeszédekben kerülhet sor. Grecsó egy interjúban elmondja, hogy Schriwanek bácsi teljes mértékben fiktív alak. Az, hogy a kötetben a PLETYKAANYU után következik, nem véletlen. Alakja nem a beavatásé, inkább a pigliai novelaelmélet értelmében vett profán megvilágosodásé, mégis messze szakrálisabb és kizárólagosabb viszonyt mutat fel az elbeszélő – akinek a helyzete talán ebben a darabban a legkevésbé lebegtetett – ezzel a népmesék bölcs öregemberére emlékeztető figurával, mint a kötet bármely más alakjával.

Grecsó nem egy szereplőjének tudata – inkább kimondva, mint kimondatlan – főként annak a tükörképe, amit a többiek gondolnak róluk, és az önmagukról alkotott kép abból épül fel, amit feltételezésük alapján a szomszédjuk gondol róluk: így tesznek komoly lépéseket önmaguk megismerésében, az önkifejezés gyakorlatásával, vagyis az állandó szövegeléssel (A KÜLÖNBÖZÉS ESETEI, AHOGY CSIKIVEL MI KETTEN). A pletykát nem lehet kívülről szemlélni, összetevői akkor válnak láthatóvá, ha nyakig benne van az ember. Ezzel magyarázható, hogy csak a természetes csoportokban működik, mert mindig a csoport tagjaival kapcsolatos akciókra (történetekre, lehetséges megtörténetekre és várhatóan bekövetkező eseményekre) épül.

Grecsó olyan csoportról és helyszínről ké-

szít pillanatfelvételeket, ahol nemcsak hogy pletykálnak még, de ahol pletykafészek is van. És ez nem kis dolog. Tény és való, hogy a globális gazdaságnak alávetett régiókban szükségyszerű és elkerülhetetlen a pletyka hanyatlása. Ennek az az oka, hogy a globalizáció nagy része speciális intézményekben és folyamatokban testesül meg, ahol a mentális tér és a földrajzi tér egyre nehezebben vetíthető egymásra, így a pletyka ma már egyre kevésbé tudja betölteni kohéziós, szocializációs és integrációs szerepeit, ok és okozat pedig az egyének atomizálódását és intézményesülését eredményezi.

Gluckmann-nak, aki a már említett Barkow tanára volt, igaza van abban, hogy a pletyka definiálja a csoportot, de ezt kiegészíteném azzal, hogy csak az adott, megfigyelt pillanatra vonatkozó állapotát: ennek magyarázata a pletyka élő, folyton változó, dinamikus mivoltában rejlik. Ebben az értelemben a pletykát – az adott időpontban a csoportban terjedő pletykák összességét – csoportképnek, vagyis lenyomatnak, csak a megfigyelés pillanatára érvényes pillanatfelvételnek tekinthetjük. Különleges elbeszéléstechnikai fikció segítségével valósul meg ez a SZÉP című írásban, ami műfaját tekintve tényszerű vallomásgyűjtemény: a múltat mintegy visszaemlékezésekben idézi fel a narrátor, oknyomozó technikával, tanúvallomások alapján. A viszonylagos egyéni nézőpontokat egymásra vetíti a szerző, de Grecsónál alig van nyoma annak az iróniának, amivel például Böll a CSOPORTKÉP HÖLGGYEL című regényben megkérdőjelezi az események illetévaló rekonstrukcióját. Ezt az írástechnikát egyébként a szociográfia is kedveli, lásd például: TISZÁNTÜLI EMMANUELLE.

Élvezetesen és hitelesen dolgozza fel a szerző a gyermekkorából, saját természetes közegéből származó nyersanyagot. El kell hinnünk neki: nem egy új, vidéki próza megteremtése a célja, hanem egy megjelenítésre érdemes élményanyagról van rengeteg mondandója. Amennyiben mégis a vidék mint téma elkötelezettjeként akarnánk feltüntetni, annyiban megtehetnénk ezt, hogy legtöbb kortársánál érzékletesebben mutatja meg erről a közegről, ami annak lényegbevágó vonása: mi változik. Akár szociográfiai igényt is kielégítve, egy épület történetének százötven évét feldolgozva (A HÍRES-HÁZ). Grecsót persze – novellákra

bontva – az ember érdeklí, ez azonban olyan problémakör, ami csak kapcsolatokban értelmezhető.

A pletyka Grecsó szerint alkotó módszere. A pletyka időbeliségét és térbeliségét így mossa össze: „*Nem tudok itt már biztonsággal eligazodni. Merthogy először nemcsak ez volt, hanem a palesztinok is, ugye, amire most már mérget lehet venni, akkora hülyeség, mint ide Lacháza, és meddig mondták mégis, hogy igaz. Meddig lehetett hallani, különösképp Dörögínétől, na tessék, baromság! Most akkor mit higgyek el, ha hamissággá válik minden? Elfoszlik az egész, mintha nem is lett volna semmi.*” Az időszerkezet önkényes alkalmazása az élmények belső, újbóli megélését, átértékelését tükrözi. Az ösztönvilág bugyraiba nyerhetünk bepillantást (ÖVCSATTOGÁS, A MINDENHATÓ TEKINTETE), de szerencsére enyhít az élményen az általában biztos kézzel, néhol megengedhető túlzásokkal adagolt ironia és humor.

Túlmutat azonban a módszeren, ahogy a misztikum és az irracionalitás felsejlik egyes szövegekben (A FEKETE DOBOZ, KÜLTERÜLET, HALOTTI BESZÉD). Ez utóbbi a kötet egyik legjobb darabja: egy öreg, „szottyos” hal, név szerint Szeri Ferenc társalgása a kanálisban egy pontnyal, egy másvalaki – ismerek valakit, mondja róla Szeri – által kitalált focistáról, Rudolfról. De sajnos már az első mondat helyére tesz minden elképzelhetlent: „*Elképzelem a halat*”, így kezdődik a HALOTTI BESZÉD. Ami csalafinta dolog, mert mellső és hátsó uszonyaival legyintgető halat könnyedén elképzel bárki, de olyat, hogy tejszínnel s kávékanálnyi kakaóval igya a kávé, az utolsó kortyot sohasem hörpintve ki?

Hálás lehet a szerzőnek ezért a vállalásáért nemcsak az olvasóközönség, hanem a pletykatudomány is, amikor írásbeli nyomait keresik majd egy hajdan autentikus közösségi hajlamnak. Grecsó transzformál, de prózája nem az első transzformációja az élményanyag: akiktől hallotta a történeteket, azok mindnyájan minden egyes alkalommal már átalakított nyersanyagot tárnak elé.

Vizsont nála fejeződik be a transzformáció. A prózakötet nyomtatott, kézzelfogható tárgyi valósága, legalábbis a mondatok szintjén, megmeregíti a pletykát. Életre is kelti, persze egy másik szinten – félreértések elkerülése végett: nem a pletyka szintjén –, és ezzel már a

szociológiának kellene foglalkoznia: miért e nagy felhajtás a néni (le sem merem írni a nevét) nagy fenéke körül?

Szvetelszky Zsuzsanna

KRITIKUS ÍRÓ

Péterfy Jenő zenekritikái. Összeállította, a szöveget gondozta, az utószót és a jegyzeteket írta Wilhelm András. A német szövegeket Grossmann-Vendrey Zsuzsa fordította
Kortárs, 2002. 250 oldal, 1950 Ft

1899. november 5-én déltájban lövés dördült a Fiuméből Budapestre tartó vonat egyik mellékhelyiségében. Péterfy Jenő budapesti középiskolai tanár – melleleg kora legnagyobb kritikusa – lőtte föbe magát, amikor a szerelvény a horvátországi Károlyváros környékén járt. Megrázó halál. Nem pusztán azért, mivel Péterfy még korántsem kiteljesedett pályájának vetett véget, de azért is, mivel olyan helyen történt ez az öngyilkosság, mely aligha illett végtelenül kifinomult lényéhez, delikát ízléséhez. Elgondolni is szörnyű, hogy ez a fényes-kényes szellem, ez a roppant műveltségű, minden modern (és persze ókori) nyelven olvasó, a klasszika-filológiától az akkori legmodernebb zenei, irodalmi, filozófiai irányzatokban egyként otthonos férfi egy mocskos vécében végezte életét. Talán önbüntetés volt ez, hogy a nem sokkal később fellépő Freudot is belekeverjük a játékba.

De miért büntette magát? Mára szinte bizonyosnak látszik, hogy Péterfy nem volt mentes bizonyos homoszexuális velleitásoktól; konkrétan szólva, valószínűleg a legkevésbé sem nézett közönyös szemmel Riedl Frigyesre, a nagyszerű irodalmárra, barátjára, akitől öngyilkossága előtt egy nappal vált el Fiumében. Tudjuk, az ilyesmi még Európa haladottabb országaiban is bűnnek számított akkoriban, mit kezdhetett volna a maga homályos érzelmeivel Péterfy a millenniumi, saját szavával szólva „fekete” Budapestben?!

De ha elvetjük e vélekedést, akkor is megmarad Péterfy bizonyítható depressziója, az